

Marko Lotrič
državni svetnik

Danijel Kastelic
državni svetnik

2

Številka: 551-01-3/2025/1
Ljubljana, 12. 9. 2025

Državni svet Republike Slovenije

Zadeva: Vprašanja in pobudi v zvezi z zagotavljanjem storitev vodenja, varstva in zaposlitev pod posebnimi pogoji za odrasle invalidne osebe v varstveno-delovnih centrih

Na podlagi 66. in 98. člena Poslovnika Državnega sveta (Uradni list RS, št. 70/08, 73/09, 101/10, 6/14, 26/15, 55/20, 123/20, 67/22 in 69/23) predlagava, da se na Ministrstvo za solidarno prihodnost naslovi naslednja

vprašanja:

- 1. Kakšna je dolgoročna vizija države glede prihodnosti delovanja varstveno-delovnih centrov (v nadaljevanju: VDC) in zagotavljanja ustrezne podpore ter varstva uporabnikov, ki storitve navedenih centrov nujno potrebujejo?**
- 2. Kakšna raven oskrbe mora biti po oceni Ministrstva za solidarno prihodnost zagotovljena v zvezi z zagotavljanjem vodenja, varstva in zaposlitev pod posebnimi pogoji za odrasle invalidne osebe na podlagi financiranja s strani države?**
- 3. Kolikšna sredstva je država namenila med 2019 in 2025 za materialne stroške in stroške storitev, povezanih z rednim izvajanjem dejavnosti vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji v vseh VDC v Sloveniji, s poudarkom na izvajanju storitev za uporabnike, brez upoštevanja sredstev za plače in investicije?**

in pobudo:

Ministrstvo za solidarno prihodnost naj zagotovi zadostna dodatna finančna sredstva za nemoteno delovanje VDC ter prevzame obveznost rednega pokrivanja rasti njihovih letnih stroškov z namenom zagotavljanja stabilnosti financiranja in izvajanja storitev v skladu z zakonsko določenimi standardi ter dejanskimi potrebami uporabnikov.

Na Vlado Republike Slovenije in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti pa naj se naslovi naslednjo pobudo:

Pristojnost za obravnavo odraslih invalidnih oseb v okviru VDC naj se prenese z Ministrstva za solidarno prihodnost na Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Obrazložitev:

VDC, v katere so vključene osebe z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem in telesnem razvoju, izvajajo prilagojene oblike dela pod posebnimi pogoji, ki so namenjene osebam, ki so nezmožne za samostojno življenje in delo ter potrebujejo pomoč pri oskrbi. Pri uporabnikih storitev se spodbuja ustvarjalnost, občutek koristnosti, samopotrditve in skuša zagotoviti čim večjo mero samostojnosti.

Uporabnikom VDC se v okviru storitve vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji omogoča ohranjanje pridobljenih in razvoj novih znanj, pridobivanje spretnosti in krepitev socialnih navad, pri čemer so v ospredju uporabnikove potrebe, želje in interesi. Navedena storitev je v celoti financirana iz proračuna Republike Slovenije ter zajema namestitve, prehrano, tehnično oskrbo, prevoze in tudi socialno oskrbo (delovnoterapevtske, psihološke in svetovalne obravnave) odraslih oseb z motnjami v duševnem in telesnem razvoju.

Izvajalci in uporabniki storitev VDC poudarjajo, da so slednje ključne za zagotavljanje celostne podpore, socialne vključenosti ter kakovosti življenja odraslih invalidnih oseb. Kakršnokoli nižanje ravni teh storitev pomeni neposredno poslabšanje njihovega življenjskega položaja in kršitev temeljnih načel Zakona o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19, 189/20 – ZFRO, 196/21 – ZDOsk, 82/23, 84/23 – ZDOsk-1 in 24/25; v nadaljevanju: ZSV), Zakona o socialnem vključevanju invalidov (Uradni list RS, št. 30/18, 196/21 – ZDOsk, 206/21 – ZDUPŠOP, 84/23 – ZDOsk-1 in 60/24 – odl. US) in Konvencije o pravicah invalidov (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 10/08; v nadaljevanju: KOPI).

S tega vidika so bili zakoniti zastopniki in svojci uporabnikov storitev VDC neprijetno presenečeni nad ukrepi Ministrstva za solidarno prihodnost (v nadaljevanju: MSP), ki so se nanašali na načrtovano krčenje sredstev, namenjenih za izvajanje storitev uporabnikov VDC, in izhajajo iz poziva MSP št. 140-53/2025-2720-3 z dne 31. 3. 2025 ter poziva št. 140-11/2025-2720-3 z dne 4. 4. 2025, naslovljenih na Zavod VDC INCE Mengeš. Interpretacija obsega in financiranja storitev v okviru vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji za odrasle osebe z invalidnostjo, ki izhaja iz navedenih pozivov, namreč bistveno odstopa od ustaljene prakse, načel zakonodaje in namena storitve.

Raven oskrbe v okviru VDC bi namreč, kot že rečeno, morala biti zagotovljena na podlagi financiranja s strani države, pri čemer pa ne bi smela biti omejena na način, da se ne financira polne vrednosti toplega obroka, da se daje prednost javnemu prevozu pred organiziranim prevozom ter številne vsebine obravnava kot t. i.

»nadstandard«, saj to ni skladno z namenom in cilji veljavne zakonodaje, še manj pa z načeli varovanja človekovih pravic in dostojanstva oseb z invalidnostjo.

Pogoji za vodenje in varstvo ter zaposlitev pod posebnimi pogoji izhajajo iz Pravilnika o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev pomoč družini na domu, socialni servis, institucionalno varstvo in vodenje in varstvo ter zaposlitev pod posebnimi pogoji (Uradni list RS, št. 47/24 in 56/25; v nadaljevanju: Pravilnik). Trenutna različica tega Pravilnika v primerjavi s predhodno bistveno zmanjšuje raven pravic uporabnikov, saj v opredelitvi vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji omenja zgolj organizirano obliko varstva, ki omogoča vključevanje v družbo in delo glede na sposobnosti uporabnika, medtem ko je prejšnja različica jasno določala, da se s temi storitvami uresničujejo tudi temeljne človekove pravice odraslih invalidnih oseb, določene z Ustavo Republike Slovenije in zakoni. Nova ureditev to pomembno dikcijo izpušča in s tem zmanjšuje pravno varstvo uporabnikov. Takšna sprememba tudi ni skladna z načeli KOPI.

Storitev vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji bi se morale izvajati tako, da uporabnikom omogoča ohranjanje pridobljenih znanj in spretnosti, razvoj novih delovnih in socialnih veščin, samostojnost ter kakovostno življenje. Prav tako mora vključevati podporo družinam, da se lažje vključujejo v delo in družbeno življenje.

Pomemben segment oskrbe uporabnikov VDC predstavlja tudi prehrana, pri čemer 45. člen Pravilnika določa zgolj en topel obrok in osnovne napitke, kar pomeni, da zajtrk za uporabnike ni zagotovljen. Izvajalci so za zagotavljanje toplega obroka upravičeni do največ 80 % zneska regresa za prehrano (manj kot 6 evrov na obrok), ki ga prejme zaposleni v javnem sektorju. Razliko pa morajo kriti uporabniki sami, kar predstavlja znatno finančno breme, zlasti za osebe z nizkimi osebnimi prihodki ali brez lastnih sredstev.

Nova ureditev v 45. členu Pravilnika posega tudi v pogoje za prevoz uporabnikov storitev VDC, saj daje prednost javnemu prevozu, a pri tem ne upošteva omejenih zmožnosti večine uporabnikov. Številni med njimi namreč zaradi motenj v duševnem in telesnem razvoju ter različnih psiholoških in fizičnih omejitev javnega prevoza sploh ne morejo uporabljati. Poleg tega javni prevoz marsikje niti ni na voljo oziroma ni prilagojen potrebam oseb z invalidnostjo. Takšna ureditev zato neupravičeno omejuje dostopnost storitev in ni skladna z načeli KOPI.

Ključnega pomena je tudi definicija nadstandardne storitve, saj ZSV v 17. členu določa, da vodenje in varstvo vključujeta celotno skrb ter spodbujata individualnost in vključevanje v skupnost. Zato organizirane dejavnosti in izleti ne bi smeli biti interpretirani kot nadstandard, ampak bistven del storitve, ki uporabnikom omogoča socialne stike, samostojnost in vključevanje v širšo družbo.

Dodatno skrb predstavljajo tudi vse pospešene aktivnosti v smeri deinstitucionalizacije in osebne asistencije, ki resda temelji na individualnem pristopu do posameznika, a ne more nadomestiti visoke ravni strokovne in celostne podpore, ki jo omogoča delo v skupinah, ki ga nudijo VDC, varne hiše in stanovanjske skupnosti. Slednje namreč skušajo uporabnike v čim večji meri naučiti sobivanja, razvijati samostojnost ter vključevanja v raznolike fizične, kognitivne in ročne aktivnosti pod strokovnim vodstvom in mentorstvom.

Ob tem se zastavlja vprašanje, ali proces deinstitucionalizacije v praksi res pomeni napredek ali bolj korak nazaj v kakovosti življenja oseb z invalidnostjo, saj lahko vodi tudi do osamitve ter zapiranja v omejen življenjski prostor, namesto da bi spodbujal aktivno vključevanje, socializacijo in razvoj uporabnikov.

S spremembami, ki se jih uvaja v zadnjem času, se prav tako sistematično prenaša vse več finančnih obremenitev z države na zakonite zastopnike in svojce uporabnikov VDC ter na občine, kar je v nasprotju z namenom socialnovarstvenih storitev in načeli enake dostopnosti do pravic.

ZSV namreč v 97. in 98. členu jasno določa, da mora država zagotavljati sredstva za izvajanje storitev ter financirati ključne oblike institucionalnega varstva. Kljub temu so VDC na začetku leta prejeli finančna izhodišča brez obljubljenega povečanja sredstev, nato pa jim je bilo iz že tako nezadostnega obsega dodatno odvzetih 3.762.506,76 evra za pokrivanje presežkov odhodkov nad prihodki Doma za varstvo odraslih Velenje.

Na podlagi vsega navedenega se zastavlja vprašanje dolgoročne vizije države glede prihodnosti delovanja VDC in zagotavljanja ustrezne podpore in varstva uporabnikov, ki te storitve nujno potrebujejo. Pa tudi glede interpretacije MSP glede ravni oskrbe, ki naj bi se jo zagotavljalo v zvezi z vodenjem, varstvom in zaposlitvami pod posebnimi pogoji za odrasle invalidne osebe na podlagi sredstev, ki jih za izvajanje navedene storitve zagotavlja država.

Predlaga se tudi, da MSP zagotovi zadostna dodatna finančna sredstva za nemoteno delovanje VDC ter prevzame obveznost rednega pokrivanja rasti njihovih letnih stroškov ter s tem zagotovi stabilnost financiranja in izvajanje storitev v skladu z zakonsko določenimi standardi ter dejanskimi potrebami uporabnikov.

Ocenjuje se tudi, da bi bilo bolj primerno pristojnost za obravnavo uporabnikov VDC prenesti z MSP na Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, saj njihove potrebe in pravice po vsebini niso primerljive s starostniki v domski oskrbi, ki niso več sposobni aktivnega samostojnega življenja, ampak bistveno drugačne.

Državni svetnik
Marko Lotrič, l.r.

Državni svetnik
Danijel Kastelic, l.r.